

הרב אוריאל בנר

פועל שהזיק תוך כדי עבודתו

שכיר עובד עם כליו של בעל הבית. האם הוא נחשב שומר שכר של הכלים או שומר חנם שלהם? אם ארעה תקלה וכלי ניזוק, האם השכיר נחשב מזיק, ונידון על פי הלכות נזיקין?

לבירור העניין, נדון במעשה שארע: אדם נשכר לנקות בית לקראת הפסח. הוא קיבל מבעל הבית שואב אבק. היה צורך לפתוח את המכשיר, והוא התלבט כיצד לעשות זאת. מכיוון שלא ידע בדיוק איך עושים זאת, ניסה לפתוח בצורה מסוימת, שלא הייתה נכונה, ושבר את אחד החלקים. האם הוא חייב לשלם את שווי הנזק?

א. מזיק

באופן פשוט, יש לחייב פועל שהזיק ושבר כלי, מדין מזיק (בבא קמא פ"ט מ"ג), שכן אדם המזיק חייב אף באונס. ואף שלדעת הרמ"א¹ יש לפטור אותו באונס גמור, נראה שהמקרה הנידון אינו נחשב לאונס גמור, שכן העובד הסתפק כיצד להפעיל את הכלי, ולא היה ברור לו שהוא פועל נכון. אולם יש לדון אם יש לפוטרו, על פי יסוד המובא בספר 'מחנה אפרים' (נזקי ממון ה), שבמקרה כזה לא שייך דין אדם המזיק, 'כיון שעליו מוטל להתעסק בדבר'. כוונת הדברים היא שיש לעובד רשות לעשות כך, וממילא אין הוא מזיק שעושה שלא ברשות².

במקרה שלנו, יש להסתפק האם אכן קיבל רשות להתעסק במכשיר. הרשות לא ניתנה בפירוש בשעת קבלת המכשיר. ניתן לבחון זאת לפי 'מבחן הסבירות', דהיינו לבדוק אם העובד פעל לפי שיקול דעת של אדם סביר, וממילא יש לו רשות מבעל הבית לנהוג כך. במענה לשאלה זו כתב הרב צבי בן יעקב, שיש לחלק בין פעולה פשוטה ומקובלת, שהעובד לא עשה אותה בכוח הזרוע, לפעולה חריגה למשל, פתיחת המכשיר בחוזקה ובפראות. אם העובד עשה פעולה פשוטה ומקובלת, אין דינו כאדם המזיק, ואילו אם עשה פעולה חריגה, חייב העובד, מדין אדם המזיק.

ב. שומר

גם אם נניח שהעובד פטור מדין מזיק, עדיין יש לדון אם לחייבו מדין שומר. נקדים ונאמר שלפי מה שהתברר לעיל, אין מדובר בפשיעה של העובד, אלא בחיוב, מעין חיוב

1. רמ"א לשו"ע, חושן משפט סי' שעח סעי' א.

2. ברור שיסוד זה אינו כולל פשיעה ממש. לכן כתב שו"ת נתיבות אדם, שיש לחייב פועל שנהג ברכב תוך כדי עבודה, ולא עצר במקום שהיה אמור לעצור, ועקב כך הרכב ניזוק.

שומר שכר בגנבה ואבדה. וממילא עולה השאלה האם דינו כשומר חנם או כשומר שכר? מה גדרו של פועל העובד אצל אחר, ויש אצלו חפצים של בעל הבית? ב'שולחן ערוך' (חו"מ סי' שו סעי' א) נפסק: 'כל האומנים שומרי שכר הם'. נחלקו הפוסקים מה דינו של שכיר. הסמ"ע (לשו"ע שם, ס"ק א), כתב שדווקא קבלן - דינו כשומר שכר, אבל פועל העובד בשכירות - דינו כשומר חנם. משום שאם נטען שהשכר שמקבל הפועל, נותן לו מעמד של שומר שכר, כנגד זה אפשר לטעון שהשכר שנותנים לו אינו עבור השמירה, אלא עבור המלאכה שהוא עושה. וכן אם נטען שיש לו הנאה שבחרו דווקא בו, וזה נחשב לשכר, אפשר לומר שטענה זו שייכת רק בקבלן, שמקבל את המלאכה בצורה שלמה; אך שכיר יום, אין התחייבות שישלים את העבודה, ולכן אין זו הנאה שבעבורה ייחשב שומר שכר. לעומת הסמ"ע, כתב הש"ך (לשו"ע שם, ס"ק א) שאין חילוק בדבר, וגם שכיר נחשב שומר שכר על החפץ שקיבל לידיו. הב"ח (שם) וה'מחנה אפרים' (הל' שומרים סי' מא), כתבו שפועל בביתו של בעל הבית, אינו נקרא כלל שומר, שכן לא נסתלקו הבעלים משמירתם. אמנם צריך בירור, מה הדין בנוגע לנידוננו, שבעלי הבית עזבו את הבית לשעות ארוכות, והפועל עבד לבד. שו"ת 'נתיבות אדם' (סי' לו) כתב שהדעה הרווחת היא דעת הש"ך. לאור זאת, נראה שיש לחייב את הפועל, מדן שומר שכר, החייב בגנבה ואבדה.

ג. האם אומן נחשב שומר שכר על כל הדברים שבבית

מצאנו בפוסקים דעות המצמצמות את הדין של שומר שכר אף בנוגע לקבלן. בשו"ת 'דברי מלכיאלי' (ח"ג סי' קעב) נכתב שיש לחלק בין מקרה שהקבלן התבקש במפורש לשמור על חפצי בעל הבית, לבין מקרה שהקבלן עושה עבודות שונות בבית, ולא דובר עימו על שמירת חפצי הבית. במקרה שלא דובר עימו על שמירת חפצי הבית, אף שמקבל שכר על עבודתו, אין השכר כולל שמירה על חפצי הבית³. מדבריו אפשר ללמוד לנושא שלנו. עובד ניקון אינו שומר שכר, כיוון שאינו מקבל שכר על שמירת שואב האבק אלא על הניקיון. ב'פתחי חושן' (פקדון ושאלה עמ' ג) נכתב שכל דיוני הפוסקים הם בנוגע לחפץ הניתן לפועל לתיקון, אך יש לעיין בנוגע לחפץ שאינו ניתן לו לתיקון אלא ניתן לו לשימוש לצורך העבודה. לדוגמא פטיש שביקש הפועל מבעל הבית, לצורך תיקון רהיט של בעל הבית. האם נחשב שואל של הפטיש? תשובתו היא שאם לפי תנאי השכירות או הקבלנות, היה אמור הפועל להביא כלי זה איתו, פשוט שנחשב שואל. אבל אם לפי תנאי השכירות, יכול להשתמש בחפץ של בעל הבית, נחשב שומר שכר ולא שואל. לפי תשובתו נראה שהפועל נחשב שומר שכר על שואב האבק. אולם סברא זו אינה מוסכמת, שכן משמע משו"ת 'דברי מלכיאלי', שהשכר צריך להיות על השמירה. ובנידון דידן אין הפועל מקבל שכר על השמירה, והשימוש בכלי אינו לצורכו אלא לצורך בעל הבית⁴.

לסיכום, יש שפוטרים פועל מחיובי שמירה על החפץ שמשמש לעבודתו.

3. הוא מציין שכן משמע בקצה"ח, סימן רצא סק"א.

4. ובכך מצדד הרב צבי בן יעקב.



ד. האם יש פטור מיוחד לפועל?

מצאנו בשו"ע (סי' שד סעי' א) לגבי שומרים:

המעביר חבית ממקום למקום בשכר, ונשברה, דין תורה הוא שישלם, שאין זה אונס גדול והרי השבירה כגניבה ואבידה שהוא חייב בהן, אבל תקנו חכמים שיהיה חייב שבועה שלא פשע בה, שאם אתה אומר ישלם, אין לך אדם שיעביר חבית לחבירו. ולפיכך עשו בו שבירת החבית כמיתת הבהמה ושבירתה.

ונוגע למזיק, כתב הרמב"ם (הלכות אישות פכ"א ה"ט):

האשה ששברה כלים בעת שעושה מלאכותיה בתוך ביתה פטורה, ואין זה מן הדין אלא תקנה, שאם אין אתה אומר כן אין שלום בתוך הבית לעולם אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרוב המלאכות ונמצאת קטטה ביניהם.

השאלה היא האם פטור זה ישנו במקרים נוספים? מדברי שו"ת 'שבות יעקב' (ח"ג סי' קעז), משמע שאין להרחיב פטור זה, שכן התקנה הייתה רק להעברת חביות כבדות, וההעברה נעשתה על פי רוב, בידי אנשים בלא אמצעים. **לסיכום**, פועל שהזיק לחפצי בעל הבית, אין תקנה לפוטרו.

ה. 'לפנים משורת הדין' ומנהג המדינה

לדעת הרב יעקב אריאל⁵, יש להתחשב במנהג המדינה, ולשלם לפועל כל שכרו, ולא לגבות תשלום עבור הנזק; וכך הוא כותב:

נלע"ד שמצינו הטבות דומות בימינו שאין באים על הפועלים בתביעות מצד הדין. כגון, פועל שהזיק בעבודתו לרכוש בעה"ב אינו משלם. לכל היותר יפטרוהו אם נזקו רב מתועלתו, אך תשלום נזיקין מאן דכר שמיה?! ונראה שנוהגים כמו שדרש רב מרשב"ח בסוף פרק האומנין (ב"מ פג ע"א) 'למען תלך בדרך טובים'. המעבידים מבינים שאי אפשר להטיל את כל האחריות רק על הפועלים, ולכן הם פוטרים אותם מחיובים מסוימים... ונלענ"ד שאע"פ שכל זה הוא רק לפנים משורת הדין. אולם הנוהג ההופך זאת לחיוב הוא נוהג טוב... ואכן כל תנאי עבודתם של הפועלים השתנו לטובה, כולל פיצויים וכדו' ואע"פ שיסודם הוא 'לפנים משרת הדין' מנהג המדינה הופך אותם לדין וכך נאה וכך יאה.

מסקנה

עובד ניקיון ששבר את שואב האבק בעל הבית, אין לחייבו בנזק, לא מדין מזיק ולא מדין שומר, אלא אם כן עשה בשואב האבק פעולה חריגה, אשר אינה מצופה מעובד.

5. מובא בהערות הרב לספר חבל נחלתו א, עמ' יג.